

RAQAMLI MUHITDA YOSHLAR ETNOMADANIY O'ZLIGINI ANGLASHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

A.U.Elmuratova¹

Mas'ul muallif: Elmuratova Aysulu Usaxovna, Innovation texnologiyalar universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrasida psixologiya fanlari doktori professor.

Received: 16 Oktabr 2026
Accepted: 21 Oktabr 2026
Published: 26 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Elmuratova, A. U. RAQAMLI MUHITDA YOSHLAR ETNOMADANIY O'ZLIGINI ANGLASHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLARI / A. U. Elmuratova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 297–300.

1. Innovation texnologiyalar universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrasida psixologiya fanlari doktori professor

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli muhit yoshlarning etnomadaniy o'zligini anglashiga qanday ijtimoiy-psixologik omillar orqali ta'sir qilishi nazariy jihatdan ko'rib chiqiladi. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va virtual muloqot yoshlarning o'z etnik-madaniy mansubligini anglashiga, milliy qadriyatlarga munosabatiga hamda madaniy o'zini namoyon etish usullariga ta'sir qiluvchi muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, oilaviy tarbiya, ona tiliga munosabat, tarixiy xotira, ijtimoiy taqqoslash va axborotni tanqidiy baholash qobiliyatining etnomadaniy identiklik rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Raqamli muhit yoshlar uchun milliy madaniyatni o'rganish va targ'ib qilish imkoniyatlarini kengaytirishi bilan birga, turli madaniy qarashlar o'rtasida muvozanatni saqlash zaruratini ham yuzaga keltiradi. Xususan, madaniy kontentni tanlash, uning ishonchliligini tekshirish va onlayn muloqotda o'z qadriyatlarini ongli ifodalash ko'nikmalari muhim himoya va rivojlanish resurslari sifatida tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: raqamli muhit, yoshlar, etnomadaniy o'zlik, ijtimoiy-psixologik omillar, madaniy mansublik, milliy qadriyatlar, media kontent, virtual muloqot, tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭТНОКУЛЬТУРНОГО САМОСОЗНАНИЯ МОЛОДЁЖИ В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В статье анализируются социально-психологические факторы этнокультурного самосознания молодёжи в цифровой среде. Цифровые технологии, социальные сети и виртуальное общение анализируются как значимые факторы, влияющие на осознание молодыми людьми своей этнокультурной принадлежности, отношение к национальным ценностям и способы культурного самовыражения. Особое внимание уделяется роли семейного воспитания, отношения к родному языку, исторической памяти, социального сравнения и способности критически оценивать информацию в процессе развития этнокультурной идентичности. Цифровая среда расширяет возможности изучения и популяризации национального культурного наследия, одновременно создавая необходимость осознанного взаимодействия с разнообразными культурными образцами. Особое значение придаётся осознанному выбору культурного контента, критической оценке его достоверности и конструктивному межкультурному диалогу.

Ключевые слова: цифровая среда, молодёжь, этнокультурное самосознание, социально-психологические факторы, культурная принадлежность, национальные ценности, медиаконтент, виртуальное общение, критическое мышление, цифровая грамотность.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF YOUNG PEOPLE'S ETHNOCULTURAL SELF-AWARENESS IN DIGITAL ENVIRONMENTS

Abstract. This article examines the socio-psychological factors shaping young people's ethnocultural self-awareness in digital environments. Digital technologies, social media, and virtual communication are considered important factors influencing young people's awareness of their ethnocultural belonging, attitudes toward national values, and ways of expressing their cultural identity. Particular attention is given to the roles of family upbringing, attitudes toward the mother tongue, historical memory, social comparison, and critical evaluation of information in the development of ethnocultural identity. The digital environment creates new opportunities for learning about and promoting cultural heritage while also exposing young people to diverse cultural perspectives. Particular attention is paid to selecting meaningful cultural content, evaluating online information critically, and engaging in respectful intercultural communication.

Keywords: digital environment, youth, ethnocultural self-awareness, socio-psychological factors, cultural belonging, national values, media content, virtual communication, critical thinking, digital literacy.

Kirish. Globallashuv va raqamli kommunikatsiyalarning jadallashuvi yoshlarning o'z madaniy ildizlariga munosabatini yangicha sharoitda shakllantirmoqda. Internet tarmog'i,

ijtimoiy media platformalari va virtual muloqot vositalarining kundalik hayotga keng kirib kelishi yoshlarning axborot olish, ijtimoiy munosabatlarga kirishish, o'z qarashlarini ifodalash va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish usullarini o'zgartirmoqda. Natijada yoshlarning o'z etnomadaniy mansubligini anglash jarayoni an'anaviy ijtimoiy muhit bilan bir qatorda raqamli makonda kechayotgan o'zaro ta'sirlar bilan ham chambarchas bog'lanmoqda.

Etnomadaniy identiklik shaxsning muayyan etnik va madaniy hamjamiyatga mansubligini anglashi, uning tili, urf-odatlar, tarixiy xotirasi va ma'naviy qadriyatlariga munosabatini ifodalovchi murakkab psixologik hodisadir. Mazkur identiklik insonning o'zini anglashiga, ijtimoiy muhitda o'z o'rnini belgilashiga hamda boshqa madaniyat vakillari bilan munosabatlarini shakllantirishiga ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, yoshlik davrida dunyoqarashning rivojlanishi, mustaqil fikrlashning kuchayishi va shaxsiy qadriyatlarning shakllanishi etnomadaniy identiklikning mazmunini belgilovchi muhim jarayonlar hisoblanadi.

Raqamli ijtimoiylashuv yoshlarning turli madaniy qarashlar, turmush tarzi va qadriyatlar bilan tanishish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ijtimoiy tarmoqlarda milliy tarix, adabiyot, san'at, urf-odatlar va ona tiliga oid materiallarning tarqalishi yoshlarning madaniy merosga bo'lgan qiziqishini oshirishi mumkin. Shu bilan birga, turli madaniy ta'sirlarning bir vaqtning o'zida namoyon bo'lishi, virtual muhitdagi ijtimoiy taqqoslash va ayrim stereotipik qarashlarning tarqalishi yoshlarning o'z madaniy mansubligini idrok etishiga murakkab ta'sir ko'rsatishi ehtimoldan xoli emas. Demak, onlayn platformalar ta'sirini baholashda ularning mazmuni, foydalanuvchining faollik uslubi va madaniy axborotni sharhlash qobiliyatini birgalikda hisobga olish maqsadga muvofiq.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar identikligini shakllantirishdagi o'rni alohida e'tirof etilmoqda. Xususan, Vanesa Peres-Torresning tadqiqotida virtual muhitdagi o'zini namoyon etish, ijtimoiy taqqoslash va boshqa foydalanuvchilarning munosabati yoshlarning o'zini anglash jarayoni bilan bog'liq jihatlar sifatida tahlil qilingan [9]. Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish va identiklik rivojlanishiga bag'ishlangan tizimli sharhlarda ham raqamli faoliyatning mazmuni, muloqot shakli va foydalanuvchining o'zini namoyon etish usuli muhim ahamiyatga ega ekani ko'rsatiladi [10]. Ushbu yondashuvlar yoshlarning etnomadaniy identikligini o'rganishda raqamli faollik miqdori bilan bir qatorda uning mazmuni va psixologik xususiyatlarini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida mazkur masala milliy madaniy merosni asrash, ona tiliga hurmatni mustahkamlash, yoshlarning tarixiy xotirasini rivojlantirish va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini shakllantirish bilan uzviy bog'liq. Raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish milliy qadriyatlarni zamonaviy shakllarda targ'ib qilish va yoshlarning madaniy-ma'rifiy faolligini oshirish imkonini beradi. Bunda oilaviy tarbiya, ta'lim muassasalari, tengdoshlar muhiti va raqamli axborot manbalarining o'zaro ta'sirini hisobga olish muhimdir.

Maqolaning maqsadi raqamli muhitda yoshlarning etnomadaniy o'zligini anglashini belgilovchi ijtimoiy-psixologik omillarni tizimlashtirish, oilaviy qadriyatlar, virtual hamjamiyatlar va axborotga tanqidiy munosabatning o'zaro bog'liqligini nazariy asoslashdan iborat. Mazuni o'rganish yoshlarning raqamli makondagi madaniy tajribasini chuqurroq tushunish, etnomadaniy o'zlikni anglashni qo'llab-quvvatlash va turli madaniyatlarga hurmat asosida munosabatda bo'lishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Yoshlarning raqamli ijtimoiylashuvi jarayonida etnomadaniy identiklikning shakllanishi psixologiya, sotsiologiya, madaniyatshunoslik va raqamli kommunikatsiya kesishgan nuqtada o'rganiladigan dolzarb ilmiy muammolardan biridir. Muammoni izohlashda uch yo'nalishni farqlash mumkin: madaniy mansublikni his qilish, shaxsiy o'zlikni mustaqil izlash va raqamli muloqotdagi ijtimoiy tasdiq. Ilmiy adabiyotlarda identiklik shaxsning o'zi haqidagi tasavvurlari, ijtimoiy guruhlariga mansubligi va muayyan madaniy qadriyatlarga munosabati bilan bog'liq ko'p qirrali hodisa sifatida izohlanadi.

Ijtimoiy identiklik nazariyasining asoschilari Anri Tajfel va Jon Turner insonning o'zini muayyan ijtimoiy guruh a'zosi sifatida anglashi uning o'ziga bergan bahosi, hissiy munosabati va boshqa guruhlar bilan aloqalariga ta'sir qilishini asoslab berganlar [5]. Ushbu nazariy yondashuv etnomadaniy identiklikni tushuntirishda muhim ahamiyatga ega, chunki yoshlarning o'z etnik hamjamiyatiga mansublikni his qilishi ularning milliy qadriyatlarni qabul qilishi, madaniy merosga qiziqishi va ijtimoiy muhitdagi o'rnini anglashiga bog'liq. Biroq guruhga mansublikni kuchli his etish boshqa madaniy guruhlardan uzoqlashish bilan bir xil hodisa emas. Aksincha, sog'lom etnomadaniy identiklik o'z madaniyatini qadrlash bilan bir qatorda boshqa xalqlarning madaniy xususiyatlarini hurmat qilishni ham nazarda tutadi.

Etnik identiklikni shakllantirish mexanizmlarini o'rganishda Janis Finni tadqiqotlari alohida o'rin tutadi. Olimaning yondashuvida etnik mansublikni anglash insonning o'z kelib chiqishi, madaniy an'analari va etnik guruhiga xos xususiyatlarni o'rganishi hamda ularni shaxsiy tajribasi bilan bog'lab tushunishi orqali rivojlanadigan jarayon sifatida qaraladi [6]. Ushbu qarash yoshlarning etnomadaniy identikligi faqat oilada o'zlashtirilgan bilimlar bilan cheklanmasligini, balki ta'lim, tengdoshlar bilan muloqot va mustaqil izlanishlar davomida ham rivojlanishini ko'rsatadi. Raqamli muhitda esa bunday izlanishlar elektron kutubxonalar, madaniy-ma'rifiy platformalar, tarixiy manbalar va ijtimoiy tarmoqlardagi mavzuli hamjamiyatlar orqali amalga oshishi mumkin.

Yoshlarning identiklikni shakllantirish jarayonini tushuntirishda Erik Eriksonning shaxs rivojlanishi haqidagi nazariyasi ham muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Uning qarashlariga ko'ra, o'smirlik va yoshlik davrida shaxs o'zining kimligi, hayotiy maqsadlari va jamiyatdagi o'rni to'g'risidagi tasavvurlarini shakllantiradi [7]. Mazkur davrda yoshlar oilada o'zlashtirilgan qadriyatlarni qayta ko'rib chiqishi, mustaqil qarashlarini rivojlantirishi va turli ijtimoiy guruhlar bilan munosabatlari orqali o'zini anglashga intilishi mumkin. Raqamli ijtimoiylashuv ushbu jarayonning qo'shimcha maydonini tashkil etib, yoshlarning turli madaniy tajribalar bilan tanishishi va o'z qarashlarini virtual muloqot orqali ifodalashiga sharoit yaratadi.

Raqamli muhitning shaxs identikligiga ta'sirini o'rgangan zamonaviy tadqiqotlarda ijtimoiy tarmoqlarning o'zini namoyon etish, ijtimoiy taqqoslash va tengdoshlar bilan munosabatlarni rivojlantirishdagi o'zni alohida ta'kidlanadi. Vanesa Peres-Torresning tadqiqotida ijtimoiy tarmoqlar o'smirlarning o'zini anglash jarayonida o'ziga xos raqamli ijtimoiy maydon sifatida tahlil qilingan [9]. Shunday ekan, raqamli ta'sirni faqat ekranga sarflangan vaqt orqali emas, kuzatilayotgan madaniy kontent, shaxsning onlayn ishtiroki va muloqotda oladigan fikr-mulohazalari orqali ham tavsiflash lozim.

H. Avci, L. Baams va T. Kretschmer tomonidan olib borilgan tizimli sharhda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bilan o'smirlar identikligining rivojlanishi o'rtasidagi munosabatlar umumlashtirilgan [10]. Mazkur tadqiqot raqamli faoliyatning shaxsiy identiklikka aloqador jihatlarini tushunishga yordam beradi. Biroq ushbu natijalarni etnomadaniy identiklikka bevosita va bir xil darajada tatbiq etish to'g'ri bo'lmaydi. Chunki yoshlarning madaniy mansublikni anglashiga raqamli faoliyatdan tashqari oilaviy muhit, ona tili, tarixiy xotira, mahalliy an'analar va ijtimoiy tajriba ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli raqamli ijtimoiylashuvning etnomadaniy identiklik bilan bog'liqligini alohida madaniy va ijtimoiy sharoitlarda o'rganish zarur.

Jon B. Berrining madaniyatlararo aloqalar va akkulturasiya bo'yicha tadqiqotlari ham mazkur muammoni yoritishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [8]. Akkulturasiya turli madaniyat vakillarining o'zaro aloqalari natijasida yuzaga keladigan psixologik va madaniy o'zgarishlarni ifodalaydi. Raqamli kommunikatsiyalar yoshlarning boshqa xalqlar tili, qadriyatlar va turmush tarzi bilan tanishish imkoniyatlarini kengaytirgani sababli, ular madaniyatlararo tajribaning yangi shakllarini yuzaga keltiradi. Bunday sharoitda yoshlarning o'z madaniy mansubligini anglash jarayoni boshqa madaniyatlarni o'rganish bilan bir vaqtda kechishi mumkin. Mazkur jarayonning psixologik xususiyatlarini tushuntirishda madaniy qadriyatlarni qabul qilish, shaxsiy qarashlarni mustaqil shakllantirish va turli madaniy guruhlariga munosabatni tahlil qilish muhimdir.

D. Boydning tarmoq muhitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy hayotiga bag'ishlangan tadqiqotlari raqamli makonni oddiy axborot almashish vositasidan kengroq ijtimoiy muhit sifatida tushunishga yordam beradi [11]. Uning yondashuvida virtual muloqot yoshlarning o'zini namoyon etishi, tengdoshlar bilan aloqalar o'rnatishi va ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirishi bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Etnomadaniy identiklik nuqtayi nazaridan, raqamli hamjamiyatlar milliy madaniyatni targ'ib qilish, tarixiy xotirani saqlash va madaniy tajriba almashish uchun imkoniyat yaratadi. Biroq internetdagi ma'lumotlarning ishonchiligi turlicha bo'lishi, ayrim axborotlarning stereotiplarga asoslanishi yoshlarning madaniy hodisalarni to'g'ri talqin qilishida qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunda media savodxonlik, manbani solishtirish va stereotiplarni payqash malakalari madaniy o'zlikni ongli idrok etishga xizmat qilishi mumkin.

Tahlil etnomadaniy o'zlikni anglashning yagona sabab bilan izohlanmasligini, balki oila, tengdoshlar, ta'lim va raqamli tajriba uyg'unligida yuzaga kelishini ko'rsatadi. Uning rivojlanishida ijtimoiy guruhga mansublik hissi, shaxsiy o'zini anglash, oilaviy tarbiya, ona tili, madaniy meros, tengdoshlar bilan muloqot va raqamli axborot muhitining o'zaro ta'siri muhim ahamiyatga ega. Raqamli ijtimoiylashuv ushbu omillarning namoyon bo'lish shakllarini o'zgartiradi, biroq an'anaviy ijtimoiy muhitning ahamiyatini to'liq bartaraf etmaydi.

Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston sharoitida yoshlarning raqamli ijtimoiylashuvi va etnomadaniy identikligi o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishda milliy qadriyatlar, oilaviy tarbiya, ona tiliga munosabat va madaniyatlararo muloqot xususiyatlarini birgalikda hisobga olish maqsadga muvofiqdir. Kelgusidagi tadqiqotlarda raqamli kontentning mazmoni, yoshlarning unda ishtirok etish shakllari va madaniy mansublikni anglash darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni empirik usullar orqali tekshirish ushbu masalaning psixologik mexanizmlarini yanada aniqroq tushunishga imkon beradi.

Xulosa. Yoshlarning raqamli ijtimoiylashuvi jarayonida etnomadaniy identiklikning shakllanishi shaxsning o'z madaniy mansubligini anglashi, milliy qadriyatlarga munosabati va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqalari orqali namoyon bo'ladigan murakkab psixologik jarayondir. Raqamli kommunikatsiya bu jarayonga madaniy materiallardan foydalanish, o'z tajribasini boshqalar bilan bo'lishish va turli guruhlar bilan muloqot qilish kabi yangi amaliy imkoniyatlarni qo'shadi.

Mavzu bo'yicha nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, etnomadaniy identiklikning shakllanishida oilaviy tarbiya, ona tiliga munosabat, tarixiy xotira, milliy urf-odatlar, tengdoshlar bilan muloqot va shaxsning individual-psixologik xususiyatlari muhim o'rin tutadi. Raqamli ijtimoiylashuv ushbu omillarning ta'sir ko'rsatish shakllarini o'zgartiradi hamda yoshlarning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish jarayonini virtual muloqot bilan boyitadi. Shu bilan birga, raqamli makondagi turli axborotlar va madaniy ta'sirlar yoshlarning o'z etnik mansubligiga munosabatini mustaqil ravishda anglash zaruratini kuchaytiradi.

Etnomadaniy identiklikni rivojlantirishda raqamli muhitdan ongli foydalanish, axborot manbalarini tanqidiy baholash va madaniy mazmundagi materiallarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyatga ega. Yoshlarning o'z milliy madaniyatini qadrlashi boshqa xalqlar va madaniy guruhlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishi bilan uyg'unlashgandagina etnomadaniy identiklikning ijobiy rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratiladi. Binobarin, madaniy mansublikni mustahkamlash ochiq fikrlash va madaniyatlararo hurmatni rivojlantirishdan ajratilmasligi zarur.

O'zbekiston sharoitida yoshlarning etnomadaniy identikligini qo'llab-quvvatlashda oila, ta'lim muassasalari va raqamli ta'lim platformalarining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy tarix, adabiyot, san'at, ona tili va urf-odatlarga oid ishonchli raqamli materiallarni yaratish hamda ulardan ta'lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish yoshlarning madaniy merosga qiziqishini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, yoshlarni raqamli axborotni ongli iste'mol qilishga o'rgatish va turli madaniy qarashlarni xolis baholashga yo'naltirish zarur.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, raqamli makondagi etnomadaniy o'zlikni anglash an'anaviy tarbiya manbalari va

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrda O'RQ-406-son \\'Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida\'\'gi Qonuni.
- [2] O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda O'RQ-637-son \\'Ta'lim to'g'risida\'\'gi Qonuni.
- [3] O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyulda O'RQ-547-son \\'Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida\'\'gi Qonuni.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda PF-60-son \\'2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida\'\'gi Farmoni.
- [5] Tajfel H., Turner J. C. An Integrative Theory of Intergroup Conflict // The Social Psychology of Intergroup Relations. Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979. P. 33-47.
- [6] Phinney J. S. Ethnic Identity in Adolescents and Adults: A Review of Research // Psychological Bulletin. 1990. Vol. 108, No. 3. P. 499-514. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- [7] Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York: W. W. Norton & Company, 1968.
- [8] Berry J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation // Applied Psychology: An International Review. 1997. Vol. 46, No. 1. P. 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- [9] Pérez-Torres V. Social Media: A Digital Social Mirror for Identity Development During Adolescence // Current Psychology. 2024. Vol. 43. P. 22170-22180. <https://doi.org/10.1007/s12144-024-05980-z>
- [10] Avci H., Baams L., Kretschmer T. A Systematic Review of Social Media Use and Adolescent Identity Development // Adolescent Research Review. 2025. Vol. 10. P. 219-236. <https://doi.org/10.1007/s40894-024-00251-1>
- [11] boyd d. It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. New Haven: Yale University Press, 2014.